

Ljerka Šimunković  
Split

## NOVA KNJIGA O JEZIKU HRVATSKIH PISACA

Sanja Vulić

*Jedinstvo različitosti. Radovi iz hrvatske filologije*  
Književni krug Split, 2018.

U nakladi Književnoga kruga Split objavljena je nova zanimljiva knjiga u Biblioteci znanstvenih djela. Riječ je o knjizi *Jedinstvo različitosti. Radovi iz hrvatske filologije* autorice Sanje Vulić.

Knjiga se sastoji od petnaest poglavlja u kojima se analizira jezik i stil hrvatskih pisaca od 16. do zaključno 20. stoljeća i u kojoj je autorica dokazala da suvereno vlada svim vidovima hrvatskoga jezika. Budući da se radi o raznim lingvističkim temama iz povijesti hrvatske književnosti, smatram ih prikladnim prikazati u dva tematska bloka. Prvo upozoravam na analize jezika dalmatinskih pisaca, o kojem Sanja Vulić tako znalački i inspirativno govori, a u drugi blok svrstavam pisce iz različitih hrvatskih jezičnih prostora i dijelom iz dijaspore. I premda prof. Vulić opisuje gotovo sve jezične razine: fonologiju, morfologiju, sintaksu i leksik obrađenih pisaca, ja ću se, zbog iznimno bogate građe donesene u ovoj knjizi, ograničiti samo na ilustriranje zanimljivih primjera iz leksika obrađenih hrvatskih autora.

Prvi blok započinje poglavljem *Jezična previranja u dubrovačkoj renesansnoj književnosti* u kome autorica analizira gramatičke i leksičke značajke jezika dubrovačkih renesansnih književnika: Marina Držića, Dinka Ranjine, Dominka Zlatarića, Mavra Vetranovića, Frana Lukarevića, Nikole Nalješkovića i drugih, uspoređujući ih s hrvatskim arhaičnim štokavskim i novoštokavskim sustavima te napominje kako je dubrovački govor u renesansi još uvijek sadržavao značajke arhaične štokavštine na svim jezičnim razinama, od kojih su mnoge sukladne čakavskima. Tu bih posebno istakla obradu leksika dubrovačkih renesansnih književnika. Autorica

u njihovim djelima pronalazi niz starih riječi (imenica, pridjeva, glagola, priloga) koje su već davno izašle iz uporabe, ali koje su imale svoje mjesto ne samo u dubrovačkom govoru, već i u idiomima drugih hrvatskih krajeva. S velikim užitkom sam pročitala taj dio koji govori o leksiku, a ovdje donosim nekoliko primjera: riječ *čes* u značenju ‘sudbina, udes, kob’ i sintagmu *huda čes* u značenju ‘zla kob’. Tome je blizak pridjev *zločest* nastao slaganjem tvorbenih osnova *sveze zla čest*. Taj pridjev u početku nije imao moralnu karakteristiku nego je imao značenje ‘koji ima zao, loš usud, kob, tj. koji je nesretan’. Zatim bih izdvojila riječ *pod* koja je danas zamijenjena turcizmom *kat*, a koja se nalazi u splitskom i u drugim dalmatinskim idiomima, te se dobro sjećam da su je rabili i stariji Splićani.

U poglavlju *O jeziku Aleksandra Komulovića* autorica analizira jezik dvaju djela Aleksandra Komulovića, hrvatskog katoličkog pisca rodом iz Splita, koji je živio na razmeđu 16. i 17. stoljeća. Autorica analizira jezik prvog izdanja, iz 1582., njegova djela *Nauk krstjanski za slovianski narod*, i njegovo drugo djelo *Zrcalo od ispoviesti (za onijeh, koji se često ispovidaju) i mnoge druge stvari* na temelju izdanja iz 1611. Premda se analiziraju samo dva Komulovićeve djela, ona se međusobno znatno razlikuju u jezičnim rješenjima. Te su oscilacije razumljive, ako se uzme u obzir da je Komulović, rođeni čakavac, nastojao usvojiti štokavštinu a zatim i novoštokavštinu koja krajem 16. stoljeća potiskuje arhaičnu štokavštinu i čakavštinu. Opet u okviru leksika izdvojila bih kontaktne sinonime u kombinaciji talijanskog i hrvatskog jezika: na primjer za *čistilište* Komulović rabi kontaktne sinonime *purgatorij* ili *očistnik*.

U poglavlju naslovljenom *O leksiku Fausta Vrančića u kontekstu hrvatskoga leksika u prošlosti i sadašnjosti* autorica govori o Vrančićevu leksiku. Premda su mnogi naši i strani jezikoslovci obrađivali upravo hrvatski leksik poznatoga petojezičnog rječnika, autorica u ovom poglavlju stavlja težište na tvorbeno motivirane riječi u spomenutom rječniku, naspram riječima današnjega normiranog hrvatskoga književnog jezika. Autorica dokazuje da Vrančićev rječnik *Pet najuglednijih europskih jezika* iz 1595. sa svojih 3.800 hrvatskih riječi nedvojbeno pokazuje bogat sustav rječotvorja hrvatskoga jezika u drugoj polovici 16. stoljeća. To je evidentno na primjeru tvorbenog prstena pridjeva *dobar*: njegova je izvedenica *dobrota* i složenica *dobrovolja*. Od *dobrovolje* imamo tvorbom izveden pridjev *dobrovoljan* i prilog *dobrovoljno*. Drugi niz toga tvorbenog prstena čine apstraktne imenice *dobročinstvo* i *dobročinjenje*, a u trećem je kraku tvorbenoga prstena pridjev *dobrostitiv*. Nakon obavljene iscrpne analize Vrančićeva hrvatskog leksika, autorica zaključuje da nas Vrančićev rječnik može danas podučavati ne samo o hrvatskom leksiku 16. stoljeća, već, što je još važnije, o tome kako se treba odnositi prema vlastitom materinskom jeziku.

Poglavlje ***O jeziku Vice Petrovića u kontekstu dubrovačke književnosti od 16. do 19. stoljeća*** bavi se pjesništvom Vice Petrovića (1677.-1754.), rođenog na otoku Lopudu kraj Dubrovnika, a koji je bio kancelar i ugledni dužnosnik Dubrovačke Republike. Petrović nam je, osim djela na latinskom jeziku, ostavio rukopisnu zbirku *Pjesni razlike*. Autorica analizira pjesnički jezik tog dubrovačkog pjesnika s početka 18. stoljeća u spjevu *San ljuveni*, koji je priredio i objavio Ivica Martinić. Istaknula je da je pri analizi stihova tipičnih za barok, potrebno prije svega utvrditi koliko su jezična rješenja uvjetovana formalnim poetskim potrebama djela, zatim ostalim poetskim manirama vremena u kojem su nastala, a tek onda slobodnim jezičnim izborom samoga autora. Autorica dodaje da je potreban još i dodatni oprez kod proučavanja i rada na tekstualnom predlošku koji je ustvari prijepis nastao poslije autorove smrti. Uspoređujući jezik Petrovićeva *Sna ljuvenog* s jezikom dubrovačkih renesansnih pisaca, ukazuje da je razlika između dubrovačkih renesansnih i baroknih književnika mnogo veća s književnog nego s jezikoslovnog aspekta. Detaljnom analizom ukazuje kako je Petrovićev pjesnički jezik bio prijelazna faza između jezika dubrovačkog baroknog pjesništva 17. stoljeća i jezika dubrovačke književnosti 19. stoljeća. Nakon detaljne fonološke i morfosintaktičke analize, autorica prelazi na opis Petrovićeva leksika. Tu nalazimo riječ *plav* u značenju ‘lađa’ koju su često rabili dubrovački autori kao što su Palmotić, Menčetić i Gundulić. Ponovno se javlja riječ *čest* u značenju ‘sudbina, usud, kob’ u sintagmi *s nesmiljene česti* i riječ *nenavidnost* u značenju ‘zavist’. Kod Petrovića se, u skladu s dubrovačkom književnom tradicijom, javlja pridjev *ljuveni* u značenju ‘ljubavni’. Petrović rabi glagol *iskat* (prez. *ištem*) u značenju ‘tražiti’, zatim glagol *hodit* u značenju ‘ići’ što karakterizira jezik dubrovačke književnosti, a zanimljivo je da se ti glagoli javljaju i u današnjem dubrovačkom govoru. Petrović rabi i druge riječi karakteristične za stariji jezik, pa tu nalazimo i prezent glagola *\*gresti*, npr. *sunce grede š njime*.

Poglavljem ***O slovopisnim i pravopisnim rješenjima Ambroza Markovića*** autorica skreće pozornost na Ambroza Markovića (1775.-1834.), franjevca, koji se rodio u Rožatu u Rijeci Dubrovačkoj. On je bio istaknuti član franjevačke provincije, te nastavnik filozofije i teologije. U hrvatskoj je filologiji Marković poznat kao priređivač prvotiska Gundulićeva *Osmana*, koji je objavio 1826. u Dubrovniku. Za taj prvotisak napisao je opširan Predgovor u kome se predstavlja kao priređivač kritičkog izdanja *Osmana*, s bilješkom, rječnikom i 14. i 15. pjevanjem kojim je Gundulićev spjev dopunio njegov unuk Pjerko Sorkočević. Godinu dana nakon hrvatskoga prvotiska, Gundulićev *Osman* je prepjevao na talijanski i tiskao zadarski pjesnik Nikola Jakšić. Markovićev prvotisak objavljen je samo nekoliko godina prije početka hrvatskog narodnog preporoda, pa je ubrzo pao u zaborav, možda i zato jer je taj prvotisak objavljen starim slovopisom. Ivan Mažuranić 1844. priređuje,

dopunjuje i objavljuje *Osmana*, pa se na Markovićev prvotisak gotovo potpuno zaboravilo. U ovom se poglavlju, nakon razmatranja o sudbini prvotiska Gundulićeva *Osmana*, u nastavku analizira Markovićev slovopis i pravopis.

U poglavlju naslovljenom ***Filološki pristup djelima Milene Rakvin Mišlov*** donosi se analiza na različitim jezičnim razinama pjesničkih i prozних djela te autorice rođene u Kalima na otoku Ugljanu, a koja je živjela i stvarala u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Milena Rakvin Mišlov objavljivala je svoje pjesme u raznim časopisima na normiranom književnom jeziku i na dijalektu rodnog mjesta Kali, smatrajući vrlo važnim izražavanje na oba hrvatska idioma jer, prema njenu mišljenju, svaki od njih na svoj način pridonosi kulturnom razvoju i očuvanju hrvatskoga nacionalnoga identiteta u cjelini. Prof. Vulić je u ovom poglavlju obuhvatila autoričinu dijalektalnu pjesničku zbirku *Mene moja baba, Pisme* i njezinu poeziju na dijalektu objavljenu u časopisima. To se pjesništvo temelji na autoričinu mjesnom govoru, koji, kao i svi ostali govori na otoku Ugljanu pripada čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu. Nakon iscrpne fonološke, morfološke, sintaktičke i rječotvorne analize, prof. Vulić posebno detaljno obrađuje leksik Milene Rakvin Mišlov. Kao prvu, citira staru riječ *postelja* koju je već zabilježio Vrančić u svom rječniku, a koja se nalazi u čakavskim, kajkavskim i brojnim štokavskim govorima i dan-danas (prisjetimo se samo narodne pjesme: *blažena postelja na kojoj počivaš, blaženi lancuni s kojima se pokrivaš*). Značajna je i riječ *prvidun* u značenju 'ponedjeljak' koja se nalazi u različitim čakavskim govorima, a osobito na srednjodalmatinskim otocima. Ta riječ može biti i kalk prema friulanskom *prindi* u istom značenju, a može biti i sasvim autonomna tvorevina jer označava prvi dan u tjednu, a čula sam je, doduše davno, i u Splitu. Značajne su i imenice: *peteh* u značenju 'pijetao', i *kamik* u značenju 'kamen'. Vrijedan je spomena glagol *iskati* koji je već spomenut u dubrovačkoj književnosti. Od glagola *trgati* izvodi se imenica *trganje* u značenju 'berbe grožđa'. Prilog *jur* u značenju 'već' rabi se još od dubrovačkih pjesnika na dalje, a i u poznatoj Lucićevoj pjesmi *Jur nijedna na svit vila*, Riječ *javor* M. Rakvin Mišlov rabi u značenju 'lovor', *pod* u značenju 'kat', *dvor* u značenju 'dvorište' što karakterizira ne samo čakavicu zadarskoga nego i splitskoga kraja. Spomenula bih još i glagol *vrći* u značenju 'staviti' npr: *is javourun jih se u škrinju vrže* (prijevod: u škrinju ih se stavlja s lovorom). I u pjesništvu Milena Rakvin Mišlov nalazimo na brojne romanizme kao: *četrun* u značenju 'lubenica', *mareta* 'mali val', tikula 'opeka, crijep' itd. Prof. Vulić je ovim poglavljem željela podsjetiti na pjesme ove autorice i njezine pjesničke zbirke koje su nezasluženo ostale nepoznate široj čitalačkoj publici.

U drugom bloku započela bih s poglavljem ***O jeziku Krste Pejkića***, katoličkog misionara rođenog 1665. u Čiprovcu u sjeverozapadnoj Bugarskoj. Čitav se život selio od Rima, Vlaške, Mletaka do Beograda gdje 1731. umire. Napisao je djelo

*Zrcalo istine med crkve istočne i zapadne* hrvatskim jezikom na bosančici i štokavskim dijalektom te ga je tiskao u Mletcima 1716. godine. Kako se djelo čitalo s velikim naporom zbog problematičnih pravopisnih rješenja, tiskarskih pogrešaka i zbog nepoznavanja bosančice, javljaju se kroz 18. stoljeće različiti prijepisi toga djela, prilagođeni govornim sredinama kojima su bili namijenjeni. Tako možemo spomenuti prvi čakavski latinski prijepis *Zrcala* koji je izradio Pavao Stošić i objavio 1724. godine. Drugi prijepis na glagoljici izradio je 1730. Marko Kuzmičević, franjevac trećoredac s otočića Galevca pored Ugljana, a treći je prijepis *Zrcala* izradio 1744. u Rimu nepoznati autor. Četvrti prijepis izradio je franjevac Stipan Badrić iz Driša te ga tiska 1745. u Mletcima na latinici i pod vlastitim imenom. Ovo prešućivanje izvornika i Pejkićeva imena, rezultiralo je činjenicom da Krsto Pejkić nije dobio mjesto koje mu pripada u povijesti hrvatske književnosti. Tek se u posljednje vrijeme to nastoji ispraviti pa je Pejkić uvršten u *Hrvatsku enciklopediju* i *Leksikon hrvatskih pisaca*. Čitavo Pejkićevo djelo karakteriziraju dva jezika to jest hrvatski i latinski i dva pisma: bosančica i latinica. Pejkićevo nam je djelo izvanredno važno s kulturološkog aspekta jer pokazuje da su bugarski katolici u 18. stoljeću prihvatili hrvatski jezik kao svoj književni jezik.

U poglavlju ***O inačicama tvorbeno motiviranih imenica u djelima Jurja Muliha*** autorica nas informira o Jurju Mulihi (1694.-1754.), isusovcu, rođenom u Hrašću u Turopolju, a koji je bio plodan pisac hrvatske barokne književnosti poučnoga i nabožnoga sadržaja. Mulihi je, u želji da bude što razumljiviji, nastojao prilagoditi svoj jezik svim korisnicima. Autorica razmatra i uspoređuje izvedene imenice u trima Mulihovim istovjetnim tekstovima *Abecevice* (1746.), *Abecevice slovinska* (1748.) i *Duhovne jačke* (1750.) koji se temelje na trima različitim narječjima: kajkavici, štokavici i čakavici.

U poglavlju ***O jeziku Janka Draškovića*** razmatraju se tekstovi Janka Draškovića (1770.-1856.), poznatog ilirca, to jest protagonista hrvatskog narodnog preporoda, čiji tekstovi nisu u jezičnom pogledu posve sukladni. Autorica analizira najpoznatije Draškovićevo djelo *Disertatia*, zatim nekoliko pjesama, jedan prozni tekst objavljen u *Danici* i spjev *Mladeži ilirskoj*, te njegova pisma Ljudevitu Gaju. Tu su detaljno analizirane sve jezične značajke, počevši od slovopisa i pravopisa, te izbora iz fonologije, morfologije, rječotvorja, sintakse i leksika. Autorica zaključuje da je Drašković, kao i drugi sudionici hrvatskoga narodnog preporoda, nastojao zatomiti svoj lokalni govor, međutim u vlastitoj jezičnoj praksi nije imao snage do kraja provesti u djelo svoja razmišljanja o jeziku.

U poglavlju ***O jeziku Antuna Gustava Matoša iznova*** autorica nam skreće pozornost na Matoševa jezična rješenja tipična za bunjevačke idiome u Bačkoj i Slavoniji, uključujući i govore Hrvata u Srijemu. Budući da je poznato koliku je važ-

nost Matoš pridavao jeziku, možemo se upitati zašto su baš uključeni ti krajevi, ali odgovor je jednostavan. Iz tih krajeva, naime, potječu ili su duže boravili Matoševi roditelji. Dakle, u središtu pozornosti su pojedina Matoševa jezična rješenja, koja ne bi trebalo smatrati posebnim Matoševim lingvostilističkim zahvatom u svoje tekstone, pa prema tome ni jezičnim stilemima u doba kada su ti tekstovi nastajali. Takva su rješenja najčešća na leksičkoj razini. Kao primjer možemo spomenuti imenicu *otarak* u značenju ‘ručnik od domaćeg platna (obično s vezenim uzorcima)’ pa autorica zaključuje da se ta riječ najvjerojatnije rabila u Matoševu roditeljskom domu. Istoga podrijetla je riječ *opaklija* u značenju ‘ograč od ovčje kože’, zbirna imenica *pilež* u značenju ‘perad’ i mnoge druge. Matošev je jezik vrlo osebujan i kreativan, pa su njegova djela izuzetno zanimljiva za različita jezikoslovna istraživanja – od lingvostilističkih i dijalektoloških pa sve do psiholingvističkih istraživanja.

Poglavlje *Filološki pristup književnim djelima Ante Jakšića* bavi se hrvatskim književnikom Antom Jakšićem (1912.-1987.), rođenim u Beregu u vojvođanskom dijelu Bačke, u neposrednoj blizini granice s Mađarskom. Autohtono stanovništvo Berega su šokački Hrvati. Njihov govor pripada ikavskoj skupini govora arhaičnog hrvatskog štokavskog dijalekta. Prof. Vulić analizira Jakšićev bogati opus s filološkoga i lingvostilističkoga aspekta. Posebnu pozornost posvećuje jeziku njegove prve pjesničke zbirke *Biserni đerdan* te upozorava da su i ostala Jakšićeva djela nakon predaje u tisak usklađivana s književnojezičnom normom vremena u kojem su objavljena, a to ilustrira usporedbom dvaju različitih izdanja romana *Šana se udaje*.

U posljednjem poglavlju naslovljenom *Filološki pristup pučkim prozama podravske Hrvata u Mađarskoj*, autorica analizira jezik pučkih proza koje su sabrane u knjigama *Šalje pismo Sibirjanin Janko* (1998.) i *Krikus-krakus* (1999.), a koje se temelje na četirima govorima podravske Hrvata u Mađarskoj, od kojih su tri štokavska i jedan kajkavski. U poglavlju se analiziraju i prepoznatljive stilske značajke pučke književnosti, koje te proze sadržavaju. Zaključuje da su jezične značajke pučkih proza podravske Hrvata u Mađarskoj uglavnom u skladu s njihovim mjesnim govorima.

Na kraju bih istakla kako je ova knjiga rezultat višegodišnjeg autoričina istraživanja tekstova starih i novih pjesnika i prozaika, kao i terenskog istraživanja i anketiranja izvornih govornika pojedinih mjesnih govora. Po svojim sadržajima, konceptijskim rješenjima i metodološkom pristupu predstavlja značajno pomagalo i kao takvo prikladno ne samo za studente, koji se u svojim nastavnim programima susreću s tom problematikom, već i za samostalne istraživače, a zašto ne i za sve one koje zanima hrvatski jezik i njegovi lokalni govori.